

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

Herodotus en andere culturen

de Bakker, M.

Publication date

2010

Document Version

Final published version

Published in

Lampas

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

de Bakker, M. (2010). Herodotus en andere culturen. *Lampas*, 43(3), 284-289.

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <https://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

Signalementen

Herodotus en andere culturen

MATHIEU DE BAKKER

Het eindexamenpensum Grieks 2011 speelt zich voor het merendeel buiten de Griekse wereld af. We lezen verhalen over machtige volkeren uit het oosten en maken kennis met hun ambitieuze vorsten, die een bedreiging vormen voor de Griekse vrijheid. Maar ook reizen we mee met Herodotus naar Egypte en naar het land van de Scythen, horen we van plaatselijke zeden en gebruiken en vangen we een glimp op van de mythische geschiedenis van deze volkeren, bijvoorbeeld wanneer Herodotus gedetailleerd verslag doet van de eerste stappen van het acculturatieproces van Scythen en Amazonen. Centraal staat ‘de ander’, zoals we die tegenkomen in velerlei gedaanten in Herodotus’ vertellingen en beschrijvingen. Juist deze vertellingen en beschrijvingen hebben de laatste decennia veel aandacht gekregen, wat heeft bijgedragen aan een beter begrip van de inhoud en de context van de *Historiën*. Hieronder volgt een kort overzicht, waarin ik enkele ontwikkelingen zal aanstippen.

Hoe schrijft Herodotus over ‘de ander’, en wat vertellen zijn beschrijvingen ons over Herodotus zelf en de etnografische traditie waarin hij zich manifesteerde? En hoe vertaalt Herodotus zijn bevindingen zodat ze begrijpelijk worden voor zijn Griekse publiek? Deze vragen neemt François Hartog als uitgangspunt in zijn *Le miroir d’Hérodote. Essai sur la représentation de l’autre* (1980)¹ en werkt hij uit aan de hand van Herodotus’ verhaal over de Scythen in het vierde boek van de *Historiën*. Zijn boek markeerde een belangrijke breuk in het denken over de *Historiën*. Niet langer wordt de tekst alleen gebruikt als middel om onze kennis over bijvoorbeeld niet-Griekse volkeren te vergroten, maar ook om uitspraken te doen over de auteur Herodotus, zijn ideologie, en de retorische technieken die hij aanwendde om deze over het voetlicht te krijgen.

Dankzij Hartog en anderen groeide de belangstelling voor de wereld waarbinnen de geschiedschrijver opereerde en het publiek waarvoor hij schreef. Zo betoogde Rosalind Thomas in haar *Herodotus in Context. Ethnography, Science and the Art of Persuasion* (2000) dat Herodotus zich bewoog in een milieu waarin werd gedebatteerd over allerlei vraagstukken van historische,

etnografische, genees- en natuurkundige aard, en waarin overtuigingskracht van het grootste belang was. Herodotus wilde niet alleen het door hem verzamelde materiaal presenteren, maar zijn publiek er ook van overtuigen dat zijn visie de juiste was. Tegelijk wilde hij voorkomen dat zijn publiek zich van hem afkeerde, en omdat hij een panhelleens publiek op het oog had, was een genuanceerde stellingname, zeker in het licht van alle problemen tussen de verschillende Griekse staten, voor hem cruciaal.

Een belangrijk besef dat Hartogs methode heeft opgeleverd is dat Herodotus zo min mogelijk wilde denken in vaststaande tegenstellingen. Alles is immers continu aan verandering onderhevig, zegt hij aan het einde van zijn voorwoord (1.5),² en dat geldt ook voor de volksaard en de verschillen tussen volkeren. Een inmiddels klassiek artikel over dit onderwerp is Christopher Pellings ‘East is East and West is West – Or Are They? National Stereotyping in Herodotus’ (1997). Evenzo lezenswaardig is Rosaria Munson’s *Telling Wonders: Ethnographic and Political Discourse in the Work of Herodotus* (2001). In haar tweede hoofdstuk betoogt Munson dat Herodotus negatieve stereotypen bij zijn publiek over niet-Griekse volkeren probeerde bij te stellen door aandacht te schenken aan wederzijdse gelijkenissen. Dit verklaart de verbanden die Herodotus legt en gelijkenissen die hij zoekt tussen de Scythen en de Spartanen, en de Lydiërs en de Atheners.

De hierboven beschreven ontwikkelingen hebben ook gevolgen gehad voor het *geschiedkundig onderzoek naar niet-Griekse volkeren* waarover Herodotus schreef. Zij worden niet langer vanuit primair Grieks perspectief, aan de hand van Herodotus’ tekst, in kaart gebracht, maar mede op basis van onafhankelijk onderzoek van archeologische en documentaire restanten van de volkeren zelf. Met name op het gebied van de Perzen heeft dit onderzoek een hoge vlucht genomen, mede dankzij het werk van Heleen Sancisi-Weerdenburg. Zij betoogt bijvoorbeeld in haar ‘The Personality of Xerxes, King of Kings’ (2002) dat het onstuimige en overmoedige Xerxespersonage zoals we dat kennen uit de werken van Aeschylus en Herodotus gebaseerd is op Griekse vooroordelen. Deze zouden verklaard kunnen worden vanuit een verkeerd begrip van de manier waarop de Achaemeniden hun heerschappij uitdroegen. In 1996 publiceerde Pierre Briant een monumentale studie, *Histoire de l’empire perse. De Cyrus à Alexandre*,³ waarin hij al het bestaande bronnenmateriaal, zoals de ontcijferde kleitabletten uit Persepolis, een plaats wist te geven. In de eerste helft van zijn omvangrijke boek behandelt Briant de geschiedenis van de Achaemeniden tot en met de vijfde eeuw v. Chr. Hierin plaatst hij allerlei nuancerings-, kanttekeningen en vraagtekens bij Herodotus’ versie van de geschiedenis en werpt een heel ander licht op de Perzische

1 De Engelse vertaling luidt *The Mirror of Herodotus. An Essay on the Interpretation of the Other* (Berkeley 1988).

2 Alle plaatsen in dit overzicht verwijzen naar de *Historiën* van Herodotus.

3 De Engelse bewerking luidt *From Cyrus to Alexander: A History of the Persian Empire* (Winona Lake (Ind.) 2002).

veroveringspolitiek. Veel van zijn bevindingen komen terug in de recente Engelstalige bewerking van de commentaren op *Historiën* 1-4 van de hand van David Asheri, Alan Lloyd en Aldo Corcella (2007).

Een andere ontwikkeling die ik aanstip, is de toename van de belangstelling voor de manier waarop Herodotus de geschiedenis vertelt. Zo is geconstateerd dat de *litteraire vormgeving* van zijn vertellingen hem in staat stelt om verbanden te leggen tussen de geschiedenis en de contemporaine wereld. Een belangrijk artikel op dit terrein is 'Herodotus Warns the Athenians' van John Moles (1996), waarin wordt aangetoond dat Herodotus zijn Croesusvertelling zodanig vorm gaf dat zijn publiek er analogieën in kon herkennen met de gebeurtenissen in Athene ten tijde van de Archidamische Oorlog. In feite, zo betoogt Moles, is Solons betoog tot Croesus over de betrekkelijkheid van het menselijk geluk vooral een waarschuwing van Herodotus aan het adres van de Atheners, die zich in de tweede helft van de vijfde eeuw steeds agressiever manifesteren tegenover andere Griekse staten.

Maar Herodotus gebruikte de vertellingen ook om zijn eigen, *empirische onderzoeksaanpak* in een gunstig daglicht te plaatsen. In een fascinerend artikel, 'Herodotean Kings and Historical Inquiry' (1994), laat Matthew Christ zien dat Herodotus zijn koningen vaak opvoert in situaties waarin ze zelf etnografisch onderzoek verrichten, waarbij ze in tegenstelling tot hemzelf tiranniek te werk gaan, geen rekening houden met gevoelige vraagstukken bij het volk dat wordt onderzocht of door hun positie als veroveraar gecompromitteerd zijn en onmogelijk objectief onderzoek kunnen uitvoeren.

Een derde tendens met betrekking tot de vertellingen is dat Herodotus, in tegenstelling tot zijn opvolger Thucydides, niet voortdurend streeft naar sluitende antwoorden op historische vraagstukken. Hij zoekt met opzet de nuance en soms zelfs de complicatie, bijvoorbeeld door het naast elkaar plaatsen van verschillende mogelijke verklaringen, die hij zonder voorkeur uit te spreken aanbiedt aan zijn publiek. Dit is onlangs aan de hand van Isers *reader-response theory* uiteengezet door Emily Baragwanath in haar *Motivation and Narrative in Herodotus* (2008).

Ik sluit dit overzicht af met een voorbeeld van Herodotus' complicerende aanpak in zijn vertelling over de val van koning Croesus van Lydië.⁴ Wanneer we deze passage lezen, lijkt het alsof Croesus zelf verantwoordelijk wordt gesteld voor de ondergang van zijn rijk. Hij interpreteert een ambigu orakel uit Delphi ten onrechte in zijn voordeel (1.54), valt het Perzische rijk binnen (1.71 e.v.) en plundert Cappadocië (1.73). Daarbij begaat hij twee militaire blunders. Hij valt de Perzen aan zonder zijn bondgenoten, die hij pas na zijn eerste campagne oproept (1.77),⁵ en trekt zich na een onbesliste slag in Cap-

4 Het voorbeeld is ontleend aan Pelling (2006).

5 Vergelijk 1.76.2, waar Herodotus vertelt dat de Perzen hun leger wél uitbreidden met manschappen afkomstig uit de tussenliggende gebieden. Croesus merkt vervolgens dat zijn leger niet groot

padocië terug naar Sardis zonder erop bedacht te zijn dat de Perzen hem wel eens zouden kunnen achtervolgen (1.79).⁶ Zodoende lijkt het alsof Sardis geheel door zijn onverantwoordelijke optreden ten val komt. Aan het eind van het verhaal blijkt echter dat de schuldvraag gecompliceerder ligt. Wanneer Croesus gevangen genomen is door Cyrus, beklagt hij zich door middel van een gezantschap in Delphi (1.90.4). De Pythia heeft vervolgens een verrassend antwoord in petto:

Zelfs voor een god is het onmogelijk aan het voorbeschikte lot te ontkomen. Kroisos heeft geboet voor een zonde van zijn betovergrootvader, die als lijfwacht van een Hèracleide zich door een listige vrouw liet bepraten om zijn heer te doden en zich van een waardigheid meester te maken, waarop hij geen enkel recht had. (1.91.1, vertaling O. Damsté)

Met deze uitspraak verwijst de Pythia naar de moord op Candaules door zijn lijfwacht Gyges, die daarmee een einde maakte aan de Lydische dynastie van de Heracliden. Deze episode zet Herodotus gedetailleerd uiteen aan het begin van zijn werk (1.8-13) en sluit hij eveneens af met een consultatie van het orakel van Delphi, dat het koningschap van Gyges legitimeert, maar wel een *caveat* plaatst:

Het orakel deed uitspraak en zo werd Gygès koning. De Pythia evenwel voegde er dit aan toe, dat in de vijfde generatie de nakomelingen van Gygès door de vergelding der Hèracleiden getroffen zouden worden. Aan dat woord schonken de Lydiërs en hun vorsten in het geheel geen aandacht, totdat het in vervulling ging. (1.13.2, vertaling O. Damsté)

Het is interessant om te zien dat Herodotus in het hele Croesusverhaal geen enkele keer gewag maakt van dit ominieuze orakel totdat het opeens aan het einde weer opduikt. Wij delen als lezers daarmee in zekere zin in Croesus' ervaring, want wie heeft na lezing van de omvangrijke vertelling over Croesus het orakel aan Gyges nog helder voor de geest?

Door de vormgeving van zijn vertelling compliceert Herodotus de schuldvraag over de val van Croesus. Naast een dominante moralistische verklaring houdt hij ook de mogelijkheid open van een fatalistische uitleg, waarbij Croesus het slachtoffer wordt van een erfzonde. Herodotus neemt deze verklaring weliswaar niet voor eigen rekening, want hij schrijft haar toe aan de Pythia, van wie het antwoord aan Croesus (1.91) is ingebed in de indirecte rede ('men beweert dat de Pythia het volgende zei: ...'). Maar evenmin verzwijgt hij haar en laat daarmee aan het einde van zijn Croesusverhaal een alternatieve verklaring open voor de loop van de geschiedenis.

genoeg is (1.77.1).

6 Het vraagstuk naar de goddelijke straf die Croesus ten deel valt wanneer hij Solon wegstuurt (1.34.1) laat ik hier buiten beschouwing. In mijn optiek wordt Croesus in dat stadium gestraft met de dood van zijn zoon en troonopvolger Atys.

De hierboven behandelde verwijzingen vormen maar een zeer selecte greep uit de omvangrijke vakliteratuur over Herodotus' *Historiën*.⁷ De meest opvallende trend in deze literatuur is de toename van de waardering voor Herodotus' *Historiën*. In de vorige eeuw werd hij nog wel eens afgeschilderd als een auteur met een archaische glimlach en met weinig begrip van de intellectuele ontwikkelingen in het vijfde-eeuwse Griekenland, of zelfs als een leugenaar die zijn publiek manipuleerde door zijn bronnen te verzinnen en zich voor te doen als een veelbereisd man.⁸ Tegenwoordig zien we hem als een schrijver die de grenzen van de Griekse literatuur wist te verleggen, die op de hoogte was van contemporaine genres en intellectuele ontwikkelingen, en die ervoor koos zijn verteltalenten in te zetten om zijn publiek te overtuigen van zijn genuanceerde visie op het verleden.

UvA GLTC, Spuistraat 134, 1012 VB Amsterdam
m.p.debakker@uva.nl

Bibliografie

- Asheri, D., A. Lloyd, en A. Corcella, 2007. *A Commentary on Herodotus Books I-IV*, Murray, O. en Moreno, A. (eds.), Oxford.
- Baragwanath, E. 2008. *Motivation and Narrative in Herodotus*, Oxford.
- Briant, P. 1996. *Histoire de l'empire perse. De Cyrus à Alexandre*, Parijs.
- Christ, M. 1994. 'Herodotean Kings and Historical Inquiry', *Classical Antiquity* 13, 167-202.
- Fehling, D. 1971. *Die Quellenangaben bei Herodot. Studien zur Erzählkunst Herodots*, Berlijn.
- Hartog, F. 1980. *Le miroir d'Hérodote. Essai sur la représentation de l'autre*, Parijs.
- Kurke, L. 2000. 'Charting the Poles of History: Herodotus and Thucydides', in O. Taplin (ed.), *Literature in the Greek & Roman Worlds. A New Perspective*, Oxford, 133-155.
- Moles, J. 1996. 'Herodotus Warns the Athenians', in *Papers of the Leeds International Latin Seminar* 9, 259-284.
- Munson, R.V. 2001. *Telling Wonders: Ethnographic and Political Discourse in the Work of Herodotus*, Ann Arbor.
- Pelling, C.B.R. 1997. 'East is East and West is West - Or Are They? National Stereotyping in Herodotus', *Histos* 1. (<http://www.dur.ac.uk/Classics/histos/1997/pelling.html>).
- 2006. 'Educating Croesus: Talking and Learning in Herodotus' Lydian Logos', *Classical Antiquity* 25.1, 141-177.
- Pritchett, W.K. 1993. *The Liar School of Herodotus*, Amsterdam.

7 Een uitgebreide thematische bibliografie van de hand van Emily Baragwanath en de auteur van dit overzicht is te verkrijgen via www.oxfordbibliographiesonline.com

8 Op dit terrein gooide Fehling in 1971 de knuppel in het hoenderhok. In een provocerende, maar theoretisch zwak onderbouwde studie betoogde hij dat Herodotus zijn bronvermeldingen, reisbeschrijvingen en onderzoeksverslagen goeddeels verzonnen had om zijn gezag als historicus te vergroten. Fehling en zijn navolgers werden aangeduid als de 'Liar School'. Deze werd onder meer op de korrel genomen door Pritchett (1993) die al hun argumenten stuk voor stuk probeerde te weerleggen. Momenteel berusten de meeste classici erin dat het vraagstuk naar Herodotus' integriteit niet kan worden opgelost. Zie bijvoorbeeld Kurkes opmerking over de *Liar School* en haar tegenstanders, (2000: 134): "both sides apply to Herodotus an anachronistic standard of accuracy or truth. We must accept the fact that we simply cannot reconstruct in detail exactly where Herodotus travelled from his text."

- Sancisi-Weerdenburg, H. 2002 (herdruk). 'The Personality of Xerxes, King of Kings', in E.J. Bakker, I.J.F. de Jong en H. van Wees (eds.), *Brill's Companion to Herodotus*, Leiden, 579-590.
- Thomas, R. 2000. *Herodotus in Context. Ethnography, Science and the Art of Persuasion*, Cambridge.